

รายวิชา ศิลปะ (ดนตรี)

รหัสวิชา ศ๒๓๑๐๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

เรื่อง วิวัฒนาการของดนตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (๑)

ครูผู้สอน ครูจักรพันธ์ สุวรรณเกิด

ครูโชติกา สมพงษ์

เรื่อง

วิวัฒนาการของดนตรีไทย
สมัยรัตนโกสินทร์ (๑)

วิวัฒนาการดนตรีไทย

ดนตรีไทย
สมัยสุโขทัย

ดนตรีไทย
สมัยอยุธยา

ดนตรีไทย
สมัยรัตนโกสินทร์

ดนตรีไทย
สมัยรัตนโกสินทร์

คำถามทบทวน

เครื่องดนตรีไทยในสมัยอยุธยา มีอะไรบ้าง

วงดนตรีไทยในสมัยอยุธยา มีกี่ประเภท อะไรบ้าง

บทเพลงไทยในสมัยอยุธยา มีเพลงอะไรบ้าง

ทบทวน

ความเจริญรุ่งเรืองทางด้านดนตรีไทยและเพลงไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีทั้งด้านการคิดสร้างเครื่องดนตรี และบทเพลง ประกอบโขน ละคร ขึ้นมากมาย ซึ่งก็ได้มีการนำเอาเครื่องดนตรีประเภทต่าง ๆ เข้ามาเล่นผสมกันจนเกิดวงดนตรีไทยขึ้น ๓ ประเภท คือ วงปี่พาทย์ วงมโหรี และวงเครื่องสาย

สมัยธนบุรี พ.ศ.๒๓๑๐ - ๒๓๒๕

เมื่อคราวสมโภชพระแก้วมรกตซึ่งอันเชิญมาจากเวียงจันทน์ มีบันทึกว่ามีการบรรเลงวงดนตรีต่าง ๆ ได้แก่ พิณพาทย์ไทย พิณพาทย์รามัญ มโหรีไทย มโหรีแขก มโหรีฝรั่ง มโหรีญวน และมโหรีเขมร สลับผลัดเปลี่ยนกันเป็นเวลาถึง ๒ เดือนกับ ๑๒ วัน

ในสมัยธนบุรี ไม่มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาเพิ่มเติมจากสมัยอยุธยาอย่างเด่นชัด

เรื่อง

วิวัฒนาการของดนตรีไทย
สมัยรัตนโกสินทร์ (๑)

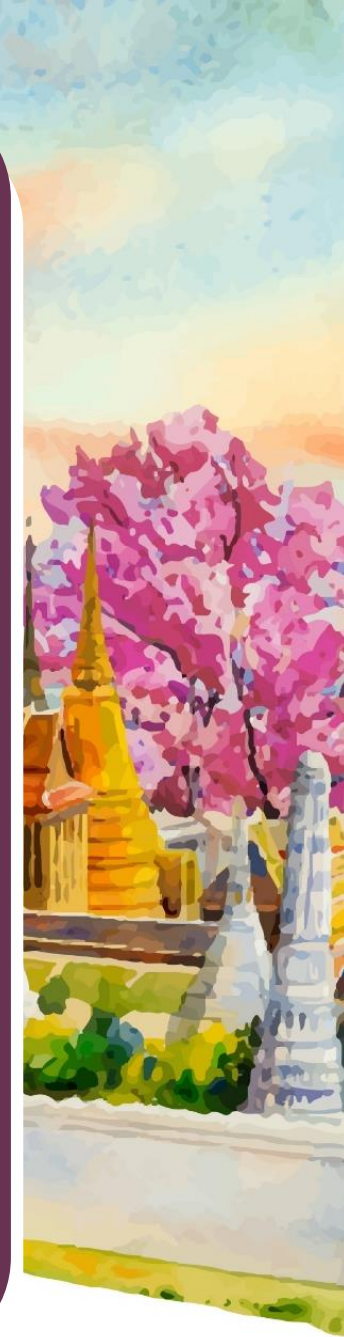

จุดประสงค์การเรียนรู้

ด้านความรู้

นักเรียนสามารถบอกวิวัฒนาการของดนตรีไทย
สมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๕
ได้อย่างถูกต้อง

วิวัฒนาการของดนตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี และพระมหากษัตริย์องค์ต่อ ๆ มา เป็นลำดับจนถึงรัชกาลปัจจุบันแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นับเป็น ระยะเวลายาวนานกว่า ๒๔๐ ปีแล้ว

ดังนั้น เราจึงแบ่งช่วงระยะเวลาทางประวัติศาสตร์ดนตรีไทย ในสมัยรัตนโกสินทร์ ออกเป็น ๓ ระยะ (พิชิต ชัยเสรี, ๒๕๔๒)

๑. ยุคฟื้นฟู

ช่วงแห่งการสืบทอดศิลปะวิทยาการด้านต่าง ๆ จาก
กรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี การดนตรีจึงยังเป็นการ
รวบรวม แสวงหาและตั้งหลักให้มั่นเป็นสำคัญ แต่ก็เริ่มมี
พัฒนาการขึ้น ซึ่งตรงกับช่วงรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓
แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ รวมเป็นระยะเวลา ๖๙ ปี

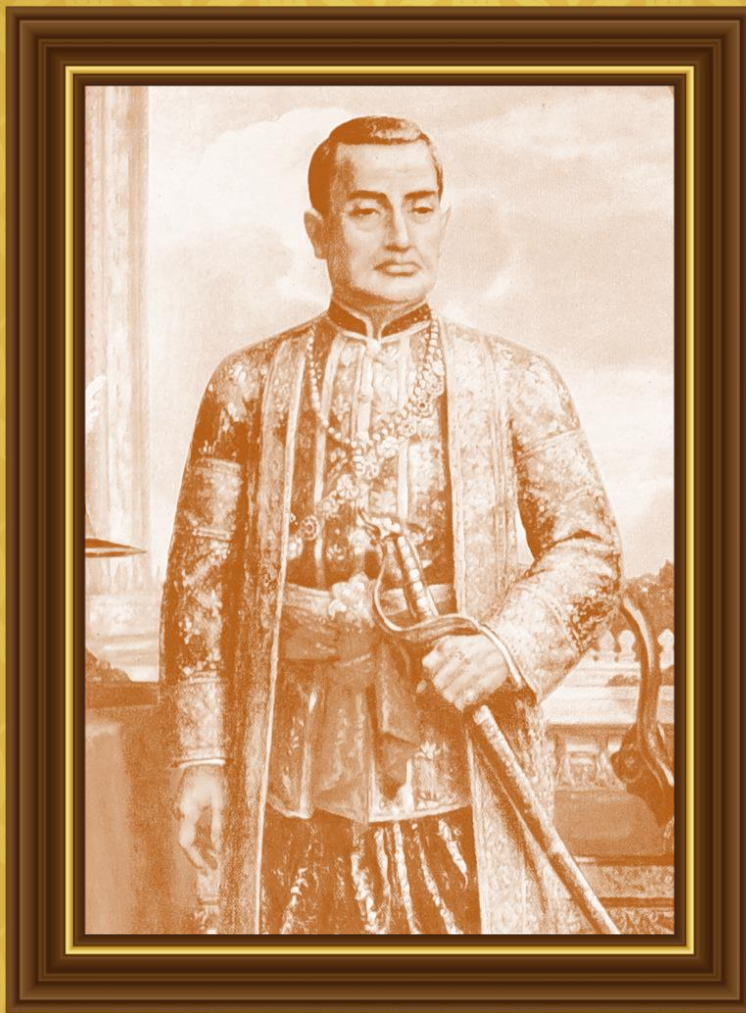
๒. ยุครุ่งเรือง

ช่วงที่มีการพัฒนาวัฒนธรรมเจริญรุ่งเรืองและแพร่หลายอย่างกว้างขวาง กระทั่งถึงขั้นสูงสุดในทุกด้าน นับว่าเป็น “ยุคทองของดนตรีไทย” เทียบได้กับยุคคลาสสิกในดนตรีตะวันตก ซึ่งตรงกับช่วงรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ รวมเป็นระยะเวลา ๗๔ ปี

๓. ยุคศิลปะคลาสิก

ช่วงแห่งการสืบทอดและอนุรักษ์ศิลปะปะวิทยาการ จากยุครุ่งเรือง รวมถึงการพยายามหนีรูปแบบความคลาสสิก ด้วยการปรับปรุงตามระเบียบวิธีของไทยเอง และรับการสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมจากตะวันตก จนเกิดเป็นดนตรีแนวใหม่ ซึ่งตรงกับช่วงรัชกาลที่ ๗ จนถึงรัชกาลปัจจุบันเป็นระยะเวลา ๘๔ ปีมาแล้ว

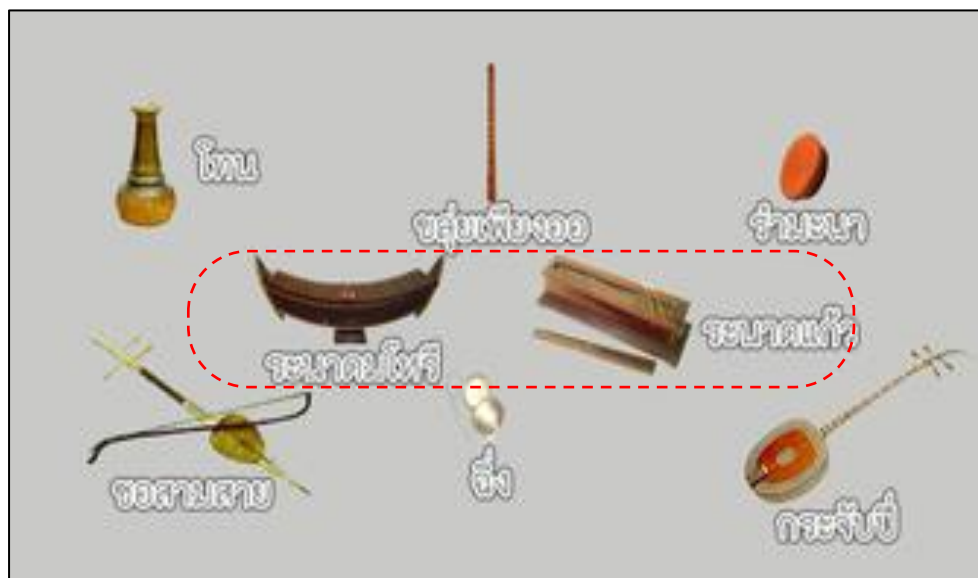
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
รัชกาลที่ ๑ (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๕๒)

เครื่องดนตรีไทย

มีการเพิ่ม กลองทัด เข้าไปในวงปี่พาทย์
เครื่องห้าอีก ๑ ใบ จากเดิมที่ใช้เพียงใบเดียว
เพิ่มอีก ๑ ใบ เป็น ๒ ใบ คือ มีทั้งเสียงต่ำและ
เสียงสูง

วงดนตรีไทย

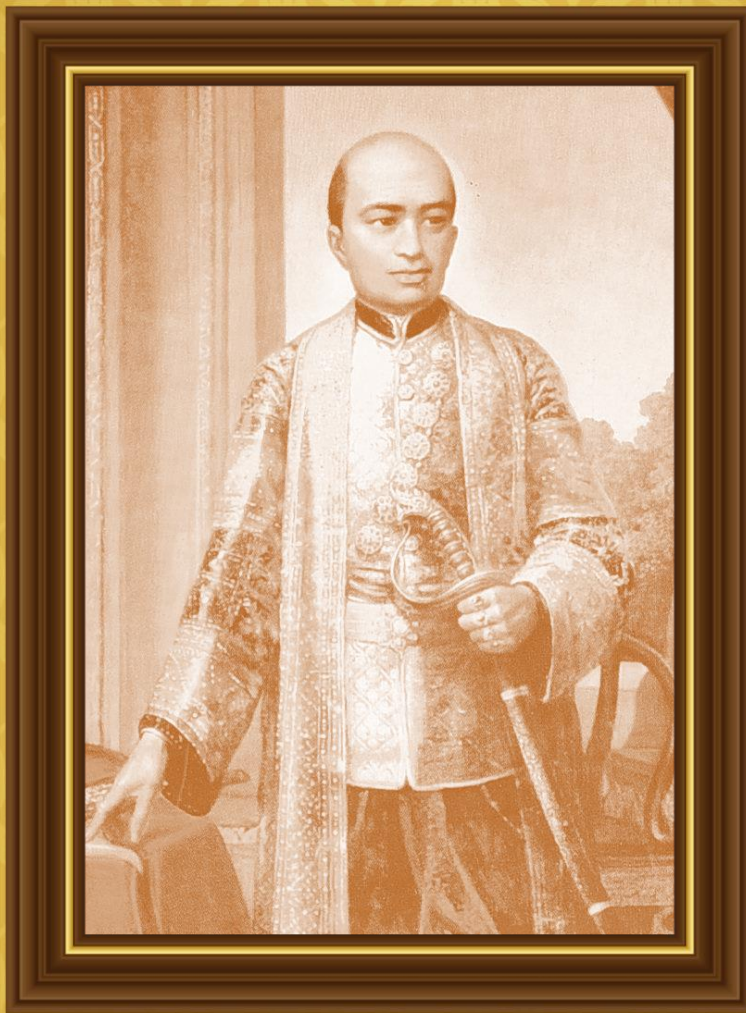
ที่มา : <https://pck๒๔-๐๙.weebly.com/๓๖๒๓๓๕๙๑๓๖๑๗๓๖๕๐๓๖๒๗๓๖๑๙๓๖๓๗.html>

เพิ่มเครื่องดนตรีอีก ๒ ชนิด คือ ระนาดไม้และระนาดแก้ว เข้ามา ประสมในวงมโหรีเครื่องหก รวมเป็น ๘ คน กลายเป็น “วงมโหรีเครื่องแปด”

เพลงไทย

เนื่องด้วยในสมัยรัชกาลที่ ๑ ยังอยู่ในสภาวะ
การสงครามป้องกันพระนคร และมีการก่อสร้างเมืองใหม่
ดนตรีไทยในด้านเพลงไทยจึงไม่มีสิ่งใดเปลี่ยนแปลง
หรือเพิ่มเติม

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
รัชกาลที่ ๒ (พ.ศ. ๒๓๕๒ - พ.ศ. ๒๓๖๗)

เครื่องดนตรีไทย

ทรงมีพระปรีชาสามารถในการสี่ซอสามสาย ทรงมีซอสามสาย
คู่พระหัตถ์ชื่อ “ซอสายฟ้าฟาด”

พระองค์ยังทรงตรากฎหมาย “ตราภูมิคุ้มห้าม” เว้นภาษี
สวนมะพร้าวซอที่มีลูกมะพร้าวซอ (สำหรับนำมาใช้เป็นกะโหลก
ซอสามสาย) นับเป็นการส่งเสริมการปลูกมะพร้าวซอ
เพื่อการดนตรีไทยโดยแท้

เครื่องดนตรีไทย

เครื่องดนตรีชิ้นสำคัญที่เกิดขึ้น คือ “กลองสองหน้า”
เนื่องจากการขับเสภาเป็นมหรสพที่ได้รับความนิยมในสมัยนี้
แต่เดิมการขับเสภานั้นไม่มีวงดนตรีเข้ามาบรรเลง
ประกอบการขับ มีเพียงการขับเป็นทำนองเสภาอย่างเดียว

เครื่องดนตรีไทย

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๒ จึงมีการนำวงปี่พาทย์เข้ามาบรรเลงประกอบการขับเสภา เพื่อคั่นเวลาให้คนขับเสภาได้พักและคิดทำนองร้องขึ้นในบางบทบางตอนที่เหมาะสมเพื่อนำมาขับร้อง แล้วให้ปี่พาทย์บรรเลงรับ

จึงมีผู้คิดประดิษฐ์กลองสองหน้าขึ้นใช้แทนตะโพนและกลองทัด ซึ่งมีเสียงดังเกินไปจนกลบเสียงร้อง

วงดนตรีไทย

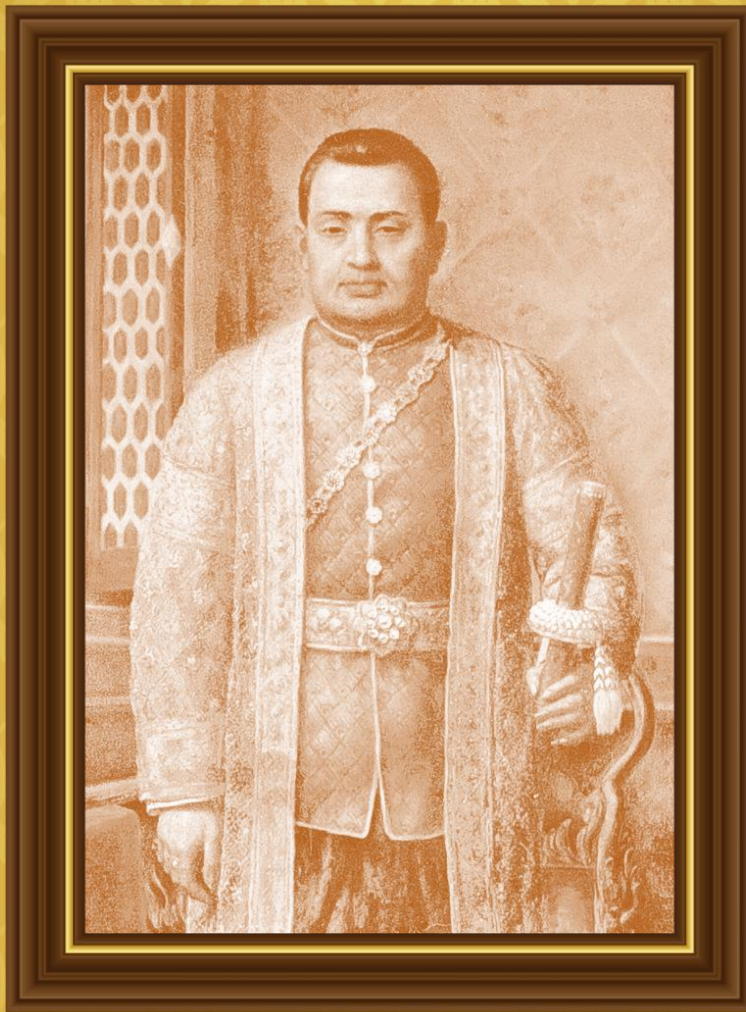
ในสมัยรัชกาลที่ ๒ วงมโหรีภายหลังใช้ “จะเข้” แทน
กระจับปี่ และใช้ “ซ้องวง” แทนระนาดแก้ว รวมถึงมีการนำ
วงปี่พาทย์เครื่องห้าบรรเลงประกอบการขับเสภา เพื่อคั่นเวลา
ให้คนขับได้พักเหนื่อย จึงมีพระราชดำริให้มีปี่พาทย์รับเสภา
เป็นเหตุให้เรียกชื่อวงปี่พาทย์นี้ว่า “วงปี่พาทย์เสภา”

เพลงไทย

ทรงพระราชนิพนธ์เพลงไทยที่มีความไพเราะ เป็นที่รู้จักกันในวงการดนตรีไทยและนิยมบรรเลงกันต่อมาจนถึงปัจจุบัน คือ “เพลงบุหลันลอยเลื่อน สองชั้น”

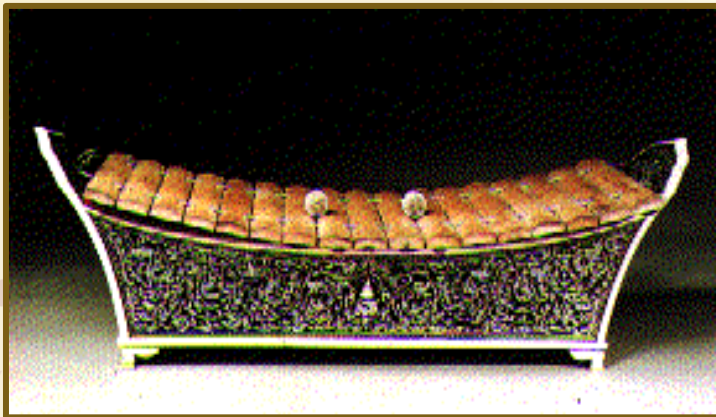

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๓ (พ.ศ. ๒๓๖๗ - พ.ศ. ๒๓๙๔)

เครื่องดนตรีไทย

มีการประดิษฐ์ “ระนาดทุ้ม” ขึ้นเพื่อให้เป็นคู่กับ ระนาดเอก และ “ฆ้องวงเล็ก” เพื่อให้คู่กับ ฆ้องวงใหญ่ ในวงปี่พาทย์เต็ม

ระนาดทุ้ม

ฆ้องวงเล็ก

วงดนตรีไทย

เมื่อคิดทำระนาดทุ้มและซ้องวงเล็กเพิ่มขึ้นในวงปี่พาทย์ จึงเพิ่มเครื่องดนตรี ๒ ชนิดนี้เข้าในวงมโหรีเครื่องแปด และใช้ “ฉิ่ง” แทนกรับพวงเพื่อให้เสียงจังหวะดังขึ้น และเพิ่ม “ฉาบ” เข้าในวง มีการเพิ่มเติมเครื่องดนตรีเข้าไปจนกระทั่งกลายเป็น ๑๒ คน จึงเรียกชื่อเพียงว่า “วงมโหรี”

วงดนตรีไทย

จากนั้นได้นำระนาดทุ้มและฆ้องวงเล็กมาประสมให้เข้าคู่กับ ระนาดเอกและฆ้องวงใหญ่ที่มีอยู่แต่เดิมในวงปี่พาทย์เครื่องห้า และยังนำปี่นอกเข้ามาประสมอีก ๑ เล่า ให้เข้าคู่กับปี่ใน จึงเรียกว่า “วงปี่พาทย์เครื่องคู่” ทำให้เกิดความสมบูรณ์ ในขอบเขตเสียง แต่ยังคงใช้สำหรับการประโคมและบรรเลง ประกอบการแสดงโขนละครได้เช่นเดิม

เพลงไทย

เป็นช่วงที่เริ่มนิยมแต่งขยายเพลงสองชั้นขึ้นเป็น
“เพลงสามชั้น” แม้แต่เพลงร้องประกอบเสภา ทั้งทางดนตรี
และทางร้อง โดยมีพระประดิษฐไพเราะ (มี ดุริยางกูร) หรือ
“ครูมีแขก” เป็นผู้บุกเบิกและริเริ่มนำเพลงในอัตราจังหวะ
สองชั้นมาแต่งขยายขึ้นเป็นสามชั้น

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๔ (พ.ศ.๒๓๙๔ - พ.ศ.๒๔๑๑)

วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่

ตะโพน

ฆ้องวงใหญ่

ฆ้องวงเล็ก

กลองทัด

ปี่ใน

ฉิ่ง

ปี่นอก

ระนาดเอกเหล็ก

ระนาดเอก

ระนาดทุ้ม

ระนาดทุ้มเหล็ก

วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่

ที่มา : <http://thai3music.blogspot.com/p/3-1.html>

เครื่องดนตรีไทย

มีการสร้างเครื่องดนตรีชิ้นใหม่ให้มีเสียงดังกังวานมากขึ้น โดยทรงใช้หลักการกำเนิดเสียงจากเครื่องเขี้ยวเหล็ก (Music Box) มาดัดแปลงเป็น “ระนาดทอง” หรือ “ระนาดเอกเหล็ก” และ “ระนาดทุ้มเหล็ก” แล้วนำไปผสมในวงดนตรีต่อไป

ระนาดเอกเหล็กและระนาดทุ้มเหล็ก

วงดนตรีไทย

เมื่อมีผู้คิดประดิษฐ์เครื่องดนตรี คือ “ระนาดเอกเหล็กและระนาดทุ้มเหล็ก” ได้นำมาประสมในวงปี่พาทย์มีขนาดใหญ่ขึ้น จึงเรียกว่า “วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่”

วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่

ที่มา : <http://thai3music.blogspot.com/p/3-1.html>

เพลงไทย

เริ่มนิยมแต่งเพลงประเภททยอยและเพลงสามชั้น
กันอย่างแพร่หลาย นับเป็นความก้าวหน้าใหม่ในวงการ
ดนตรีไทย

เพลงไทย

นอกจากนี้ครูมีแขกยังได้คิดแต่งเพลงเดี่ยว
คือ “เพลงทยอยเดี่ยว” ขึ้นจากเพลงทยอยใน เพื่อใช้เป็น
เพลงสำหรับเดี่ยวปี่เพื่ออวดฝีมือเฉพาะตัว จึงเริ่มนิยม
แต่งเพลงเดี่ยวกันเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๕ (พ.ศ.๒๔๑๑ - พ.ศ.๒๔๕๓)

กลองแขก

ตะโพน

ขลุ่ยเพียงออ

วงปี่พาทย์ดีกดำบรรพ์

ฆ้องราว (๗ใบ)

ฆ้องวงใหญ่

ระนาดเอก

กลองแขก

กลองตะโพน

ขลุ่ยอู้

ซออู้

ระนาดทุ้ม

ฉิ่ง

ระนาดทุ้มเหล็ก

วงปี่พาทย์ดีกดำบรรพ์

เครื่องดนตรีไทย

ฆ้องหุ่ย ๗ ใบ

ที่มา : <https://sites.google.com/site/thaimusichistory>

มีการประสมวงปี่พาทย์ขึ้น
โดยการปรับปรุงเครื่องดนตรีชนิดใหม่
เข้าประสมกัน คือ นำฆ้องหุ่ยหรือ
ฆ้องชัย ๗ ใบ มาเทียบเสียงเรียงกัน
๗ เสียง แล้วทำที่แขวนเรียงรอบตัวผู้ตี
เรียกว่า “ฆ้องหุ่ย ๗ ใบ”

เครื่องดนตรีไทย

กลองตะโพน

ที่มา : <https://tminstrument.wordpress.com>

และทรงนำตะโพนไทย ๒ ลูก
ถอดเท้าออก แล้วตั้งขึ้นตีเสียงทุ้มต่ำ
เรียกว่า “กลองตะโพน”

เครื่องดนตรีไทย

อีกอย่างหนึ่ง มีผู้คิดประดิษฐ์ขลุ่ยขนาดใหญ่ที่มีเสียงทุ้ม
ต่ำเรียกว่า “ขลุ่ยอู้”

ขลุ่ยอู้

ที่มา : <https://som3737np.wordpress.com/ขลุ่ยอู้/>

เพลงไทย

ปรากฏเพลง **ทางกรอ** ขึ้นเป็นครั้งแรก อาทิ เพลงเขมรไตรโยค และมีการนำเพลงหลาย ๆ เพลงที่มีความสอดคล้องทั้งด้านอัตราจังหวะ ทำนองและสำเนียงของเพลงมาเรียงติดต่อกัน เรียกว่า “**ตับเพลง**”

วิวัฒนาการของดนตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์

สรุปลงในใบงาน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเขียนแผนผังความคิดสรุปความรู้เกี่ยวกับวิวัฒนาการของดนตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ พร้อมทั้งระบุนายละเอียดของเครื่องดนตรีไทยวงดนตรีไทยและบทเพลงที่เกิดขึ้นในแต่ละรัชกาลไทยโดยสังเขป

ใบงานที่ ๓ เรื่อง วิวัฒนาการของคนตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง วิวัฒนาการคนตรีไทย
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓-๔ เรื่อง วิวัฒนาการของคนตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์
รายวิชา ศิลปะ (สาระดนตรี) รหัสวิชา ศ๒๓๑๐๒ ภาคเรียนที่ ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

คำชี้แจง ให้นักเรียนเขียนแผนผังความคิดสรุปความรู้เกี่ยวกับวิวัฒนาการของคนตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์
พร้อมทั้งระบุรายละเอียดของเครื่องดนตรีไทย วงดนตรีไทยและบทเพลงที่เกิดขึ้นในแต่ละรัชกาล ไทย
โดยสังเขป

วิวัฒนาการของคนตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์		

ชื่อ - สกุล ชั้น เลขที่

ตัวอย่างใบงาน

ស្រុប

คำถามทบทวน

เครื่องดนตรีไทยที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ ๑ - ๕ มีอะไรบ้าง มีอะไรบ้าง

คำถามทบทวน

วงดนตรีไทยที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ ๑ - ๕ มีอะไรบ้าง มีอะไรบ้าง

คำถามทบทวน

บทเพลงไทยที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ ๑ - ๕ มีอะไรบ้าง มีอะไรบ้าง

วิวัฒนาการของดนตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์

ศึกษาใบความรู้ที่ ๓

คำชี้แจง ให้นักเรียนศึกษาใบความรู้ที่ ๓ เรื่อง วิวัฒนาการของดนตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ พร้อมเขียนเนื้อหาในใบงานที่ ๓ ให้ครบทุกรัชกาล ในสมัยรัตนโกสินทร์ สำหรับการทำกิจกรรมในคาบถัดไป

บทเรียนครั้งต่อไป

เรื่อง วิวัฒนาการของดนตรีไทย

สมัยรัตนโกสินทร์ (๒)

